

GİRİŞ

“Arabadan İnin!”

1.

Temmuz 2015’te Sandra Bland adında genç bir Afrika kökenli Amerikalı kadın, yaşadığı Chicago’dan Teksas, Houston’ın bir saat kadar batısındaki küçük bir kente doğru arabasıyla yola çıktı. Bundan birkaç yıl önce mezun olduğu Prairie View A&M Üniversitesi’ne iş görüşmesine gidiyordu. Uzun boylu ve göz alıcı bir kadındı, aynı derecede çekici bir kişiliği vardı. Kolejdeyken Sigma Gamma Rho kızlar birliğine üyeydi ve bando takımında çalışıyordu. Kıdemliler grubuna girmeye gönüllü olmuştu. Düzenli olarak YouTube’a “Sandy Speaks” [Söz Sandy’de] başlığıyla, genelde “Günaydın, benim güzel Krallarım ve Kraliçelerim” diye başlayan esin verici kısa videolar yüklüyordu.

Bugün yine Tanrı’ya minnet duyarak, O’na şükredererek kalktım. Kesinlikle O’na bugün doğum günüm diye şükretmiyorum; beni geliştirdiği için, geçen yıl içerisinde hayatıma kattığı pek çok değişik şey

için şükrediyorum. Bu dünyaya gelmemin üstünden geçen yirmi sekiz yılı, O'nun bana gösterdiği onca şeyi gözden geçiriyorum. Yanlışlar yaptığım, zaman zaman her şeyi kesinlikle berbat ettiğim halde, O yine de beni seviyor. Ve Krallarım ve Kraliçelerim, bilmenizi isterim ki O sizi de hâlâ seviyor.

Bland, Prairie View'daki işi aldı. Sevinçten içi içine sığmıyordu. Niyeti, bu işin yanında siyaset bilimi yüksek lisansı yapmaktı. 10 Temmuz öğleden sonra üniversiteden çıkmış markete giderken, Prairie View kampüsünün çevresini dolaşan anacaddede sağa dönüş yaptığı sırada, bir polis memuru onu durdurdu. Memurun adı Brian Encinia'ydı: Kısa siyah saçlı, otuz yaşlarında bir beyazdı. Kibar davranıyordu. Şerit değiştirirken sinyal vermediğini söyledi Bland'e. Bazı sorular sordu. O da yanıt verdi. Ardından Bland bir sigara yaktı ama Encinia sigarayı söndürmesini istedi.

Bundan sonra aralarında geçen her şey gösterge panelinin üzerindeki video kamera tarafından kaydedildi ve YouTube'da birkaç milyon kişi tarafından şu ya da bu şekilde izlendi.

Bland: Arabamın içindeyim, sigaramı niye söndürüyorsunuz ki?

Encinia: Tamam, o zaman şu anda arabadan inebilirsiniz.

Bland: Arabadan inmek zorunda değilim.

Encinia: Arabadan inin.

Bland: Ben neden...

Encinia: Arabadan inin!

Bland: Yo, buna hakkınız yok. Buna hakkınız yok.

Encinia: İnin arabadan.

Bland: Buna hakkınız yok. Bunu yapmaya hakkınız yok.

Encinia: Hakkım var, hemen arabadan inin, yoksa ben çekip indireceğim.

Bland: Kimliğimi bildirmek dışında sizinle herhangi bir şey konuşmayı reddediyorum. [*Konuşmalar birbirine karışıyor*] Bir sinyal vermedim diye mi çekip indireceksiniz beni?

Encinia: İnin, yoksa çekip indireceğim. Size yasa gereği emrediyorum. Arabadan inin yoksa ben indireceğim.

Bland: Avukatımı arıyorum.

Bland ile Encinia can sıkıcı uzun bir süre bu şekilde devam ederler. Sinirler iyice gerilir.

Encinia: Sizi arabadan çekip indireceğim. [*Arabanın içine doğru hamle eder.*]

Bland: Beni arabamdan dışarı mı çekeceksin? Pekâlâ, tamam.

Encinia: [*Destek çağırısı yapar*] 2547.

Bland: Haydi bakalım.

Encinia: Evet, hadi gidiyoruz. [*Bland'i tutmak için ellerini uzatır.*]

Bland: Dokunma bana!

Encinia: Çık arabadan!

Bland: Dokunma bana. Dokunma bana! Tutuklu değilim ben – beni arabadan tutup çıkarmaya hakkın yok.

Encinia: Tutuklusun!

Bland: Tutuklu muyum? Niyeymiş o? Niyeymiş? Niyeymiş?

Encinia: [*Telsize*] 2547 İlçe FM 1098. [*Anlaşılmıyor.*] Bana bir ekip gönderin. [*Bland'e*] Arabadan in! Hemen arabadan in!

Bland: Neden tutuklanıyorum? Bana sırf şey için ceza kesmeye kalkıyorsun...

Encinia: Sana arabadan in dedim!

Bland: Neden tutuklanıyorum? Siz birden kapımı açıp...

Encinia: Sana yasa gereği emrediyorum. Seni arabadan çekip çıkaracağım.

Bland: Beni arabamdan çekip çıkarmakla mı tehdit ediyorsun?

Encinia: Çık şu arabadan!

Bland: Sonra da beni [*konuşma karışıyor*] ...sin?

Encinia: Sana gününü göstereceğim! İn aşağıya! Hemen şimdi! [*Şok tabancasını çekip Bland'e doğrultur.*]

Bland: Hey, hey. [*Bland arabadan çıkar.*]

Encinia: Çık dışarı. Hemen şimdi. Çık arabadan dışarı!

Bland: Bir sinyal vermedim diye mi? Bütün bunlar bir sinyal vermedim diye, ha?

Bland tutuklanıp hapse atıldı. Üç gün sonra da hücresinde intihar etti.

2.

Sandra Bland olayı, Amerika'nın toplumsal yaşamındaki tuhaf bir ara döneme rast geldi. Bu ara dönem, 2014 yazının sonlarında Michael Brown adlı on sekiz yaşındaki siyahi bir gencin Missouri eyaleti, Ferguson kentinde bir polis memuru tarafından vurularak öldürülmesiyle başladı. İddiaya göre suçu bir mahalle bakkalından bir paket sigara çalıp kaçıyordu. Sonraki birkaç yıl boyunca, polisin siyahlara

yönelik şiddet eylemleriyle dolu sansasyonel olaylar birbirini izledi. Ülke çapında başkaldırı ve protesto eylemleri baş gösterdi. *Black Lives Matter [Siyahların Hayatı Önemlidir]* adlı bir yurttaşlık hakları hareketi doğdu. Bir süre Amerikalıların tek konuştuğu konu bu oldu. Haberlerde çıkan isimlerden bazılarını anımsarsınız belki. Baltimore’da Freddie Gray adlı siyahi bir genç, üzerinde bir cep çakısı bulunduğu gerekçesiyle gözaltına alındı ve bir polis minibüsünde komaya girdi. Minneapolis dışında Philando Castile adında siyahi bir gencin bindiği araba bir polis memuru tarafından durduruldu ve sigorta evrakını ibraz etmesinin ardından, anlaşılamayan bir nedenle üst üste yedi kez kurşunlandı. New York şehrinde yasadışı sigara sattığı kuşkusuyla bir grup polis tarafından gözaltına alınmaya çalışılan Eric Garner adlı siyahi bir adam, çıkan boğuşma sırasında boğularak öldürüldü. Güney Carolina, North Charleston’da stop lambası yanmadığı gerekçesiyle durdurulan Walter Scott isminde bir siyahi, arabadan inip kaçmaya başlaması üzerine, bir beyaz polis tarafından arkasından ateş edilerek öldürüldü. Scott 4 Nisan 2015’te öldürüldü. Sandra Bland “Sandy Speaks” videoları arasında ona da bir bölüm ayırmıştı.

Günaydın benim güzel Krallarım ve Kraliçelerim... Ben ırkçı değilim. Illinois, Villa Park’ta büyüdüm. Beyazlardan oluşan amigo kızlar ekibindeki tek siyahi kızdım... Siyahlar, beyazlarla birlikte çalışmayı öğrenene kadar bu dünyada başarılı olamazsınız. Beyazların, biz siyahların elimizden gelen gayreti gösterdiğimizi gerçekten anlamalarını istiyorum...ve siyahların hayatının değer taşımadığını açıkça gördüğümüz durumlarda kızmamak elde değil. Onun neden kaçtığını soranlara derim ki, lanet olsun, her gün haberlerde duyduğumuz onca olaydan sonra polislere teslim olup sessizce öldürülmeyi bekleyemezsiniz herhalde.

Üç ay sonra kendisi de öldü.

Bu kitap, o gün Teksas kırsalında otobanın kenarında gerçekten neler olduğunu anlama gayretidir.

İşlerin sarpa sardığı bir polis çevirmesi hakkında niye kitap yazılır? Çünkü o olaylar zincirinin tetiklediği tartışma doyurucu olmaktan son derece uzaktı da ondan. Bir taraf –olaya üç kilometre yukarıdan bakarak– tartışmayı ırkçılık üzerinden yürüttü. Öteki taraf, tek tek her olayın bütün ayrıntılarını büyüteç altına aldı. Polis memuru *nasil biriydi?* Tam olarak ne yapmıştı? Bir taraf ormanı görüyor ama ağaçları göremiyordu. Diğer taraf ise ağaçlara bakıp ormanı göremiyordu.

Her iki taraf da kendi açısından haklıydı. Önyargı ve yetersizlik sözcükleri, ABD'deki sosyal işlev bozukluğunu önemli ölçüde açıklıyor. İyi ama bu tanılardan herhangi biri, bir dahaki sefere daha dikkatli olacağınıza tüm içtenliğinizle yemin etmekten başka ne işinize yarayabilir? Kötü polisler var. Önyargılı polisler var. Muhafazakârlar birinci yorumu tercih ediyor, liberaller ikincisini. Sonunda iki taraf da diğerini geçersizleştiriyor. Bu ülkede polis memurları insanları öldürmeye devam ediyor ama bu cinayetler artık haber bile olmuyor. Hatta Sandra Bland'ın kim olduğunu anımsamak için bir süre düşünmek zorunda kalmış olabileceğinizden kuşkulaniyorum. Belli bir süre sonunda bu tartışmalardan uzaklaşıp başka meselelere geçiyoruz.

Ama ben başka meselelere geçmek istemiyorum.

3.

On altıncı yüzyılda, Avrupa'daki ulus ve devletleri kapsayan yetmiş yakın savaş meydana geldi. Danimarkalılar, İsveçlilerle savaştı. Polonyalılar, Cermen Şövalyelerle. Osmanlılar, Venediklilerle. İs-

panyollar Fransızlarla... Bu sonu gelmeyen çatışmaya genelgeçer bir kalıp aranırsa, ağırlıklı olarak komşuların birbiriyle çatıştığı savaşlar denebilir. Hep sınırınızın öbür tarafında yer almış olan, hemen yanı başınızdaki kişiyle dövüşüyordunuz yani. Ya da sınırlarınızın içindeki biriyle: 1509 Osmanlı Savaşı, iki kardeş arasında patlak vermişti. İnsanlık tarihinin büyük bölümünde karşı karşıya gelişler –düşmanca ya da değil– nadiren yabancılar arasında olmuştur. Karşı karşıya geldiğiniz ve dövüştüğünüz kişiler çoğunlukla sizinle aynı Tanrı'ya inanan, binalarını aynı sizin gibi inşa eden, şehirlerini sizin gibi düzenleyen, savaşlarını sizinle aynı silahlarla ve aynı kurallara göre yürüten kişilerdir.

Ama on altıncı yüzyılda meydana gelen en kanlı çatışma bu şablona uymuyordu. İspanyol fatihi Hernán Cortés, Aztek hükümdarı II. Montezuma'yla karşılaştığında, taraflardan hiçbiri diğerini tanımıyordu. Cortés, Şubat 1519'da Meksika'ya ayak bastı ve yavaş yavaş içerilere girerek, Aztek başkenti Tenochtitlan'a doğru ilerledi. Cortés ve ordusu başkente varınca hayretler içerisinde kaldı. Tenochtitlan olağanüstü bir görünüme sahipti – gördükleri manzara, Cortés ve adamlarının o güne kadar İspanya'da gördükleri bütün şehirlerden daha büyük ve göz alıcıydı. Anakaraya köprüler ve kanallarla bağlanan, ada üzerine kurulmuş bir şehirdi bu. Geniş bulvarları, zarif su kemerleri, cıvıl cıvıl hareketli pazarları, beyaz mermerden inşa edilmiş görkemli tapınakları, halk bahçeleri hatta bir hayvanat bahçesi vardı. Ortalık tertemizdi – bu, Orta Çağ Avrupa kentlerinin pisliği içinde büyümüş kimseler için neredeyse mucize gibiydi.

Cortés'in subaylarından Bernal Díaz del Castillo gördüklerini şöyle anlatıyordu: “Suyun üzerine inşa edilmiş birçok kent ve köyü, kuru toprağın üstüne kurulmuş başka harika şehirleri görünce şaşkınlıktan dilimiz tutuldu ve bunlar bize büyülü şeylermiş gibi geldi. Hatta askerlerimizden bazıları gördüklerimizin hayal olup

olmadığını sordu... Nasıl tarif edeceğimi bilemiyorum, bizim gördüklerimiz daha önce hiç duyulmamış, görülmemiş hatta hayal bile edilmemiş şeylerdi.”

İspanyollar Tenochtitlan'ın kapısında bir grup Aztek şefi tarafından karşılanıp, Montezuma'nın huzuruna götürüldüler. Altın ve gümüş işli, çiçeklerle ve değerli taşlarla bezeli bir tahtirevanla taşınan gerçeküstü bir ihtişam abidesi gibiydi. Maiyetinden biri, yerleri süpürerek kafilenin önünden gidiyordu. Cortés atından indi. Montezuma tahtirevanından indirildi. Cortés, İspanyol gelenekleri gereği Aztek liderine sarılmak üzere ilerledi ama Montezuma'nın adamları tarafından durduruldu. Montezuma'ya kimse *sarılamazdı*. İki adam başlarını eğerek selamlaştılar.

“Siz o musunuz? Montezuma siz misiniz?”

Montezuma yanıtladı: “Evet, benim.”

O güne kadar Meksika'ya hiçbir Avrupalı ayak basmamıştı. Hiçbir Aztek, bir Avrupalıyla karşılaşmamıştı. Zenginlikleri ve inşa ettikleri olağanüstü kent karşısında duyduğu hayranlık sayılmazsa, Cortés Aztekler hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Azteklerin o güne kadar görmediği tuhaf silahlar ve kocaman, esrarengiz hayvanlarla –atlar– büyük bir cüretkârlıkla Aztek krallığı civarına gelmiş olması dışında, Montezuma da Cortés hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

Cortés ile Montezuma'nın karşılaşmasının tarihçileri yüzlerce yıldır büyülemiş olmasında şaşılacak bir yan var mı? Kâşiflerin okyanus ötesi yolculuklara ve bilinmeyen topraklarda cesur keşiflere çıktıkları o tarihte –bundan 500 yıl önce– yepyeni türden bir karşılaşma meydana gelmişti. Cortés ve Montezuma birbirleri hakkında hiçbir şey bilmedikleri halde, birbirleriyle konuşmak istiyorlardı. Cortés Montezuma'ya, “Siz o musunuz?” diye sorarken, bu sözleri doğrudan söylemiş değildi. Cortés yalnızca İspanyolca biliyordu. Yanında iki tercüman getirmişti. Bunlardan biri, İspanyolların bir-

kaç ay kadar önce ele geçirdikleri Malinche adında yerli bir kadındı. Aztek dili Nahuatl ile Cortés'in yolculuğuna başladığı Meksika top-
raklarında konuşulan Maya dilini biliyordu. Cortés'in yanında bir
de Yukatan'da deniz kazası geçiren ve orada mahsur kaldığı süre
içinde Maya dilini öğrenen Gerónimo del Aguilar adında bir İspan-
yol rahip vardı. Malinche, Montezuma için Maya dilini Nahuatl di-
line çeviriyordu –Montezuma, “Evet, benim,” diye yanıt verdiğinde
ise ters yönde uzun tercüme dizisi tekrarlanıyordu. İkisinin de tüm
hayatları boyunca kolayca gerçekleştirdikleri yüz yüze iletişim, bir-
den fena halde karmaşık bir hal almıştı.¹

Cortés, Montezuma'nın saraylarından birine götürüldü –Agu-
ilar sonradan burayı “içinde sayısız oda, bekleme salonu, hariku-
lade koridorlar, kocaman örtülerle kaplı döşekler, deri ve ağaç lifi
yastıklar, nefis kuştüyü yorganlar ve hayranlık uyandıran beyaz
kürkten sabahlıklar bulunan bir yer” olarak tarif edecekti. Mon-
tezuma akşam yemeğinden sonra Cortés'e ve adamlarına katılarak
bir konuşma yaptı. Anında bir kafa karışıklığı baş gösterdi. İspan-
yol'un Montezuma'nın söylediklerini tercüme edişine bakılırsa, Az-
tek kralı herkesi hayretler içinde bırakan bir itirafta bulunuyordu:
Cortés'in Tanrı olduğuna, sürgün edilmiş bir ilahın günün birinde
doğu yönünden geri geleceğine dair eski bir kehaneti doğruladığı-
na inandığını söylüyordu. Sonuç olarak, kendini Cortés'in ellerine
teslim ediyordu. Cortés'in tepkisini hayal edebiliyor musunuz? Bu
büyüleyici şehir artık fiilen onundu.

1 Montezuma'nın Cortés'i Tanrı olarak gördüğü yorumu, diğer birçok tarihçi gibi Camilla Townsend tarafından da şiddetle reddedilir. Townsend, Nahua'nın Cortés ve adamlarından söz ederken kullandığı *teotl* sözcüğünü İspanyol'un *Tanrı* şeklinde tercüme ettiği gerçeğinden yola çıkarak, bunun muhtemelen bir yanlış anlaşılma olduğunu ileri sürüyor. Townsend, bu sözcüğü kullanmalarının ancak şu şekilde açıklanabileceğini savunuyor: “İspanyolları bir şekilde adlandırmaları gerekiyordu ve bunun nasıl bir şey olması gerektiği belirsizdi... O güne kadar varlığını sürdüren Nahua evreninde her birey geldiği belli bir köyün ya da şehir-devletin ismiyle ya da daha somut olarak üstlendiği sosyal role göre (vergi tahsildarı, prens, uşak gibi) tanımlanırdı. Bu yeni adamlar hiçbirine uymuyordu.”

Ama acaba Montezuma gerçekten de bunu mu kastetmişti? Azteklerin kullandığı Nahuatl dilinde bir tevazu kipi vardı. Montezuma gibi bir kraliyet figürü, iktidar sahibinin statüsünü sahte bir tevazuyla göstermesini gerektiren kültürel geleneğe göre, bu tür bir tonda konuşurdu. Tarihçi Matthew Restall'e göre Nahuatl dilinde *soylu* sözcüğü, çocuk sözcüğünün tıpatıp aynısıdır. Montezuma gibi bir hükümdar kendisini küçük ve zayıf gösteren bir ifade biçimi kullandığında, aslında ne kadar saygıdeğer ve kudretli olduğuna alttan alta nazik bir şekilde dikkat çekiyor demektir.

“Böyle bir dili yeterli şekilde tercüme etmenin olanaksızlığı ortadadır,” diyen Restall şöyle devam ediyor:

Konuşmacı sık sık kastettiğinin tam tersini söylemek durumunda kalıyordu. Gerçek anlam, bu hürmetkâr dilin kullanım inceliğinin derinliklerinde yatıyordu. Çeviri sırasında nüanslar kayboluyor ve birden çok yorumcunun devreye girmesiyle anlam iyice tahrif oluyordu... Böylece sonuçta Montezuma'nın konuşmasını doğru dürüst anlamamanın mümkün olmaması bir yana, sözlerinin anlamının tümüyle baş aşağı çevrilmesi dahi olasıydı. Bu halde, Montezuma'nın konuşması kendi teslimiyetini değil, İspanyolların teslimiyetinin kabulünü ifade ediyordu.

Cortés ile Montezuma'nın karşılaşmasının nasıl sonuçlandığını herhalde lise tarih kitaplarından anımsıyorsunuzdur. Cortés, Montezuma'yı önce rehin aldı, sonra da öldürdü. Taraflar arasında savaş patlak verdi. Yirmi milyon Aztek ya doğrudan İspanyollar tarafından öldürülerek ya da getirdikleri hastalıklar sonucu dolaylı biçimde telef oldu. Tenochtitlan yerle bir edildi. Cortés'in Meksika içlerine ilerleyişi felaketlerle dolu bir sömürgeci yayılma dönemini

başlattı. Ayrıca yeni ve belirgin ölçüde modern bir sosyal etkileşim modeli getirdi. Bugün devamlı olarak varsayımları, bakış açıları ve geçmişleri bizden farklı insanlarla temasa geçmek durumundayız. Modern dünya, Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünü ele geçirmek için kavgaya tutuşan iki kardeş değil. O, birden çok tercüman katmanı aracılığıyla birbirini anlamak için çırpınan Cortés ile Montezuma. Elinizdeki kitap da bu tercüme işinde neden bu kadar kötü olduğumuza ilişkin...

Aşağıdaki bölümlerden her biri yabancılar konusunun farklı bir yanını anlamaya yönelik. Buradaki örneklerin birçoğunu duymuş olabilirsiniz çünkü hepsi haber programlarından alındı. Kuzey California'daki Stanford Üniversitesi birinci sınıf öğrencisi Brock Turner bir partide bir kadınla tanışır ve gecenin sonunda kendini nezarethanede bulur. Pennsylvania Eyalet Üniversitesi'nde okulun futbol takımının eski yardımcı koçu Jerry Sandusky pedofili den suçlu bulunur ve rektör ile iki başyardımcısının suç ortaklığı yaptığına hükmedilir. Pentagon'un en üst kademelerinde yıllarca açığa çıkmadan çalışarak yatırım fonu [hedge fund] yöneticisi Bernie Madoff'u alaşağı eden bir casus, Amerikalı değişim öğrencisi Amanda Knox'un haksız yere mahkûm edilmesi ve Şair Sylvia Plath'ın intiharı göreceğimiz örnekler.

Tüm bu olaylarda, taraflar bir başkasının söz ve niyetlerini tercüme etmeye yönelik bir dizi stratejiye bel bağlamıştı. Ve her olayda bir şeyler ters gitti. Elinizdeki kitapta bu stratejileri anlamak –analiz etmek, eleştirmek, nereden kaynaklandıklarını ortaya çıkarmak– ve bunların nasıl düzeltilebileceğini bulmak istiyorum. Kitabın sonunda yine Sandra Bland'e döneceğim çünkü o yol kenarındaki karşılaşmada aklımızdan hiç çıkarmamız gereken bir şey var. Bunun ne kadar zor olduğunu düşünün. Sandra Bland, Brian Encinia'nın mahalleden ya da bir alt sokaktan tanıdığı biri değildi. Öyle olsa ne kolay olurdu, değil mi: *Sandy! Nasılsın? Bir dahaki sefe-*

re biraz daha dikkatli ol lütfen. Oysa Sandra Chicagolu, Encinia Teksaslı, biri erkek biri kadın, biri beyaz biri siyah, biri polis memuru biri sivil, biri silahlı biri silahsız. Birbirlerine tamamen yabancılar. Eğer toplum olarak daha düşünceli olsaydık –yabancılara yaklaşma ve onları anlama konusunda biraz iç hesaplaşma yapmaya istekli olsaydık– Sandra'nın hayatı Teksas'taki bir hücrede sona ermezdi.

Ama başlarken, yıllar önce Almanya'daki bir sorgulama odasında Florentino Aspillaga adlı bir adamın anlattığı bir hikâyeden yola çıkarak iki sorum –yabancılarla ilgili iki bulmaca– var.